

Beszámoló

Az Alkotói Ösztöndíj megpályázásakor és az ösztöndíj időtartama alatt a két világháború közti erdélyi magyar irodalom egyes aspektusait, az eszme- és filozófiatörténetet, valamint a korabeli történelemelméletet érintő, még föltárásra, értelmezésre és megírásra váró kérdések, hiányos vagy az idők során kellőképpen nem megalapozott válaszok újragondolásának lehetőségei foglalkoztattak. Szűkebb értelemben pedig az érdekelt, hogy mihez kezdjen egy irodalomtörténész képzettségű kutató a Makkai Sándor-életmű azon szövegeivel, amelyek közt nemcsak filológiai kapcsolat létezik, hanem amelyek Makkai Sándor gondolkodói habitusának integratív, egymástól ugyan megkülönböztethető, azonban mindvégig összefüggő és egységben szemlélhető alkotóelemeit képezik. Nemhiába, hiszen maga Makkai is említést tesz róla az Aratás, és a Zörgessetek c. kötetében. Zsigmond Ferenc szerint Makkai Sándort a „praktikus művészi magatartás” jellemzi, Reményik Sándor szavaival élve pedig Makkai alkotótevékenysége „ötvösművészeti csodaként”, az erkölcsi, esztétikai, vallásos dimenziókat egybefogó teremtő erőként tételeződik. Természetesen, ahogy Kozma Zsolt is említette egy helyen, mást jelent mindezen tudományterületekben és művészeti ágakban Makkaihoz hasonló módú otthonossággal mozogni, azaz kongeniális lenni vele, és mást jelent egy értekező szándékú, a megértés vágyával íródó, tudományos igényű kutatói megfigyelést készíteni erről a jelenségről. Makkai Sándor művészi sokoldalúsága tehát mégsem esetleges, vagy alkalmi sokoldalúság, hanem egyrészt szerves összetevője az önmagáról forgalmazott, illetve a róla kialakított kanonikus képnek, másrészt pedig egy ideológiailag is behatárolható jelenség, amely előfeltételezi a közvetítés, a kommunikálhatóság, és a befogadás különféle módozatait.

Kutatásom során tehát arra voltam kíváncsi, hogy Makkai Sándor munkásságában és egy tágabb értelemben vett kultúratudományos kontextusban milyen gondolkodói, értelmezői hagyományok preformáltak és alakították a két világháború közti erdélyiség-tudat reprezentációit, illetve, hogy ez az eszmetörténeti vonulat milyen értelmezői szempontrendszereket alakított ki, mondjuk a korabeli magyarországi kritikához, gondolkodói vonulathoz képest. Másrészt pedig az foglalkoztatott, hogy milyen hagyományalakzatokat öltött magára, hallgatott el, vagy értelmezett újra a korabeli transzszilvanizmus, amikor az

önlegitimáció beszéd módjain gondolkodott. Milyen filozófiai, pedagógiai, teológiai, történelmi, és irodalmi hagyományrendszerekre támaszkodva, ezt kritikusan továbbgondolva alakította ki Makkai, már 1918 előtt, az általa képviselt erdélyiségről való gondolkodás lehetőségét?

Sajnos ez a rövid egy év szűkösnek bizonyult ahhoz, hogy a kellő ambícióval és kutatói elkötelezettséggel járó munkámban, a kezdetben föl vállalt célkitűzéseim mindegyikét maradéktalanul teljesíteni tudjam. A teljesség igénye nélkül megvalósuló, ámde a reprezentatív kérdésfelvetések és lehetséges válaszok mindegyikét szem előtt tartó kutatásaim során azok a problémacsoportok foglalkoztattak igazán, amelyek a Makkai-életmű összetett, rendkívül változatos aspektusai közti tájékozódási lehetőségek előfeltevéseit, ezek megvalósulásait érintik. Azt is mondhatnám, hogy egy monografikus szándékú munka helyett (amely ugyancsak tervbe van véve), ebben az esetben inkább olyan kérdésköröket érintettem és fogalmaztam meg, amelyek különféle gondolkodói és értelmezői perspektívákból (a filozófia, a történelem, a hit, a Makkai-kultusz és a karizmatikus személyiség, a nemzetnevelés) érintik Makkai Sándor eszmevilágát, valamint a két világháború közti erdélyi magyar értelmiségi/intellektuális erőteret. Az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány honlapján megjelent tanulmányomban (<http://www.eirodalom.ro/tanulmany/item/1709-es-mi-magunkat-se-tudnok-in-aequilibrio-tartani.html#.U0ujNFWSzp8>) újszerű tudományos perspektívák bevonásával, és a magukat makacsul tartó kérdések újragondolásának kísérletével vizsgálom a két világháború közti kisebbségi emlékezőskultúra egy meghatározónak tekinthető esetét. Hiszen például mindmáig nem találhatunk megnyugtató választ arra, hogy milyen értelemben, vagy mihez képest tekinthető a korabeli transzszilvanista gondolkodásmód „mitikusnak”, vagy csupán az igazolhatatlan, megalapozatlan mítoszképződés egy markáns esetének. Mennyiben beszélhetők el másként a két világháború közti szellemi erőter problémás aspektusai, hogyha bevonjuk az emlékező és történelem kapcsolatának problematikusságát érintő jelenségeket, az ezekre reflektáló mérvadó szemléleteket? Hogyan igazolhatóak, bizonyíthatóak az így fölvetett értelmezői szempontok?

Az egy év alatt elvégzett munkám túlnyomó részét olyan kutatómunka tette ki, amely nélkül kevésbé volna elképzelhető a hamarosan körvonalazódó és kiadásra kerülő tanulmánykötetem koncepciójának újszerű jellege. Az ösztöndíj megpályázásakor azzal érveltem, hogy a doktori disszertációm publikációs lehetőség feltételein kívánok dolgozni, úgy alakítva ezt, hogy a különféle tanulmányok probléma centrikusan szerveződjenek, szem előtt

tartva a különféle kérdéskörök diverzitását. Még az ösztöndíj tulajdonképpeni elnyerése előtt kecsegtető ajánlatot kaptam a disszertációm megjelentetésére. Azonban az ösztöndíj lehetőségnek köszönhetően úgy döntöttem, hogy tovább szeretném folytatni az elkezdett kutatómunkát, azzal a meggyőződéssel, hogy a már időközben elkészült szövegeket újra- és továbbbírhatom, illetve a még feltárássra, megválaszolásra váró összetett kérdéskörökre alaposabb, körültekintőbb, megalapozottabb válaszlehetőségeket adhatok.

A munkám megírásához szükséges primer források további feltárásához többek közt a kolozsvári könyvtárakban és levéltárakban végeztem kutatómunkát. Ugyanakkor folytattam a sárospataki Református Kollégiumban levéltárában elhelyezett Makkai-hagyaték rendkívül gazdag korpuszának, ezen belül pedig a kutatásom célkitűzéseimhez szükséges források (kéziratok, levelezések, kortárs recepciók) feldolgozását. A hagyaték jelentős részét ismerve kijelenthetem, hogyha tovább folytatom a Makkai-életmű kutatását, külön kötetekbe rendezve jelenhetnének meg Makkai irodalmi- és magánlevelezései, valamint külön kötetet érdemelne a munkáihoz kapcsolódó korabeli recepciók vonulat, amely kiegészítve a mai mérvadó olvasatokkal, az életmű rendkívül összetett befogadás történetét nyújthatná.

Amellett, hogy az ösztöndíj lehetőséget teremtett néhány mérvadó kurrens szakirodalom beszerzésére, jelentős szerepet játszott abban is, hogy hazai és külföldi könyvbúvárok során a magam számára megszereztem Makkai Sándor műveinek (főként tanulmány- és esszégyűjteményeinek, szépirodalmi munkáinak) eredeti kiadásait. Makkai alkotásait, többek közt a kutatásom számára mérvadó gyűjteményes munkáit, és szépirodalmi szövegeit a korszak jelentős kiadói, az Erdélyi Szépmíves Céh, a Genius, illetve Révai kiadó jelentették meg. Örömmre szolgált, hogy más korabeli alkotók első kiadású szövegeit is megtaláltam az említett kiadóknál (például Szántó György *Stradivari* c. 1934-es jelentős művészregényét az Erdélyi Szépmíves Céh kiadásában, vagy Kós Károly *Az országépítő* c. 1934-es regényét a Révai kiadásában) Makkai esetében nemcsak első kiadásokról (gondolok itt a múlt század húszas, harmincas éveire), hanem esetenként csupán egyetlen, jobbik esetben legalább két kiadást megért munkákról, szövegekről van szó, amelyek, feltárása, őrzése, újrakiadása lényeges lépés a Makkai-életmű 21. századi aktualitásának érvényessége felé.

A hamarosan lezáruló kéziratomban, amelyet a kolozsvári Komp-Press kiadónál szeretnék megjelentetni, a következő átfogó értelmezői irányok mentén szerveződik: az értelmiségi szerepek, a társadalmi, közösségi szerepvállalás és az alkotói identitás, a művészi

önlegitimációs kapcsolatának problémája a két világháború közti erdélyiség-tudat eszmerendszerében. A Makkai-kultusz erdélyi sajátosságainak és a Makkai alkotói tevékenységének magyarországi kritikája közti kapcsolat kérdése. A kultikus irodalomértelmezői gesztusok, meghatározott befogadási módozatok kultuszkritikai elbeszélhetősége. A kommemorációs gyakorlatokban, az erdélyi történelmi narratívákban beazonosítható emlékezet és történetírás közti dichotómia relevanciájának kérdésköre, az erdélyiség-tudat „mítoszképző potenciáljainak” radikális újraértelmezése, új jelentéstulajdonítások érvényesítése. A két világháború közti kisebbségi azonosságtudatot, a közösségi és személyes identitásképzés alkotóelemeit preformáló filozófiai gondolkodásmódok, és a kisebbségi-lét paradoxonának történelemfilozófiai kérdésköre. A történelmi regény poétikáihoz kapcsolt klasszikus problémafelvetések újraértése, Makkai írásművészetének és történelmi regényeinek történelemfilozófiai horizontjai, a recepció vonulat differenciált arculatának jellemzői.

Ezúton is szeretném megköszönni a Communitas Alapítványnak, hogy az Alkotói ösztöndíj biztosításával hozzájárult a kutatásom tervezetének megvalósíthatóságához.